

JÖVŐNK AZ ÉLET TISZTELETÉN NYUGSZIK

ZLINSZKY JÁNOS
professor emeritus

Mi, emberek. Kétarcú lény az ember. Személy minden egyes ember, értelemmel és szabad akarattal, érzelmi gazdagsággal felruházott egyed, egyszeri és megismételhetetlen. Történelmi jelenség, kezdete és vége van az anyagi világban, kezdete, kibontakozási lehetősége, és természeti életét befejezve örökléte van hitünk szerint. Elhivatottsága a Teremtővel való személyes örök kapcsolatra szól, amelyet ajándékként kapott, és kegyelmi lehetőséggel élve kiérdemelt, vagy szabadságával visszaélve elvetett és akkor örök kudarcként valósul meg.

Ám tagja minden egyén az emberiségnek. Láncként folyamatosan, legalábbis elődeihez csatlakozva, hivatása szerint az életet tovább is adva. Társként közösséget alkotva társakkal, akik javára, kölcsönös – egymásnak, egymásért – adásban, szeretetben, bontja ki az egyén a maga létét, teszi teljessé életét.

Egyénileg is, közösségében is az ember nem magának köszönheti létét. Ajándék az, kegyelem. Megalkotta Isten az embert a föld porából, lelket lehelt belé. Maga képére és hasonlatosságára – a többszemélyű egy Isten képére és hasonlatosságára alkotta. Férfi- és nőnek alkotta meg – mert nem jó neki egyedül lenni –, és a gyönyörűség paradicsomába helyezte. Kertbe, hogy munkálkodjék abban, művelje, gondozza, őrizze, és élvezze. Szabadságot adott neki, hogy értelmével felfogja ajándék létének lehetőségeit és korlátait, akaratával elfogadja az ajándékot, és élete során jól vagy rosszul használja fel.

A jövő. Mit érthetünk az ember jövőjén? Miután az egyén megszületett, a rá váró földi életet, mint lehetőséget, feladatot, pályát, és tovább a rá váró örök életet. Mit értünk az ember, mint közösség, a phénomène humain¹ jövőjén? A történelem adta lét esélyét, feladatát, s annak beteljesítése szerint a csődöt vagy a megvalósulást. Az anyagi világ felemelését a természetfeletti létrendbe, vagy tönkretételét az ember által, aki mindkét létrendbe beletartozik.

Isten az élet ajándéka révén az ember jövőjét önnön kezébe tette le: alakítsa, érjen célhoz, teljesítse ki a maga természetfeletti valóját, vagy fecsérelné el, rontsa meg,

¹ PIERRE TEILHARD DE CHARDIN: *Le phénomène humaine*. Du Seuil ed.: Paris, 1955.

hagyja ki annak esélyeit, és így szabadon hiúsítsa meg az Isten tervét, amint Jézus a maga korának társadalma szemére vetette.²

Az ajándékot illik megbecsülni. Minél magasabb az Ajándékozó, annál inkább becsüljük ajándékát. Minél értékesebb az ajándék, annál megbecsülésre méltóbb. Nos, az életet a legmagasabb Méltóság, a Személyes Abszolútum ajándékozza. Az élet a Hozzá való felemelkedésre ad szabad lehetőséget. Lehet-e nem becsülni, lehet-e túlbecsülni az életet?

Az élet az időben kibontakozó, egyre teljesebbé váló – vagy esélyeit egyre inkább veszítő természetes emberi lét. Van. Ami van, az jó. Az élet jó. Akkor jó, ha teljes. Ha „nem múlt időnek hasztalan soka”, hanem alkotó, cél felé tartó, tudatos mozgás, kibontakozás. Ha nem hiányzik belőle a helyes tudatosság, a hasznos tevékenység. A részcélokra keresztül a fő cél felé való következetes haladás. Egyénileg is, együtt is. Az előttünk jártak munkáját továbbépítve, az utánunk jövők számára az értékeket megőrizve és szaporítva, a velünk haladók kezét fogva, őket biztatva, segítve, velük együtt érezve, őket szolgálva. Céllá irányult, Jövőre hangolt, teleologikus. Szabadon...

Élet-ösztön, bírvágy. Az emberben természetes ösztön az életéhez való ragaszkodása. A saját életéhez. Az ösztön-ember önző, a létfenntartás ösztöne munkál benne. Ösztönösen fél a megsemmisüléstől. Első gondja fizikai létének fenntartása. E fenntartáshoz öröm-, élvezetélmények is járulnak. Enni jó, inni jó, pihenni jó. Amíg a maga létfenntartását nem keresztezik – a javak kellő bősége áll rendelkezésre –, az egyes embert nem zavarja, ha más is fenntartja létét, sőt ez a társasság is nyújt számára élvezeti élményeket. Ha azonban belekerül (és már gyakran belekerült) a tudatalatti élménytárba az inség, a szűkség fogalma, az egyén iparkodik nem csak közvetlen létfenntartásának ösztöneit kielégíteni – enni, ha éhes, inni, ha szomjas, aludni, ha álmos –, hanem bizonyos biztonsági tartalékról is gondoskodni. Akár a többiek terhére is felhalmoz magának. Az embertársak iránti jóindulatú semlegességet felváltja a fogyasztásuk révén bekövetkező hiánytól való félelem: sok lesz az eszkimó és kevés a főka! Harc kezdődik az életért ember és ember között: struggle for life. A magam élete biztonságát a más élete zavarhatja: az idegen élet már nem érték, hanem veszélyforrás!

Egyszersmind a tudat fejlődése révén az egyén rájön, rájött arra, hogy nem egymás ellen, hanem együtt működve nagyobb biztonságot, többlet szerzési lehetőséget nyújthat a közösség, a „többiek”. Társakból természetes összetartozó csoportok révén kialakul a társadalom. Nyilván ott volt ez is a lét hajnalán, benne rejlik a tudatalatti-ban. Hisz az egyes ember kezdettől nem tudott magában létezni. Élete kezdetén szülői, élete végén embertársi gondoskodásra szorult, amely utóbbit természetes helyzetben az általa nevelt-növelt utódai nyújtották. Így másodlagosan az utódok is értéknek minősülnek. Az ő életük, valamint a társak élete is vágya a helyesen vett önzésnek. Biztonsági tényezőt képeznek az egyéni élet számára.

Az életnek, magunk és mások életének ilyen jellegű ösztönös értékelése a végső cél, a természetfeletti valóság, az öröklét szempontját nem tartalmazza. Pusztá anyagi létfenntartásról van szó. Még ez is túlmutat a magunk szűk körén, saját biztonságunk okán, érdekünkben javasolja óvni az előttünk járók, valamint a mellettünk, és

² Lk 7,30

az utánunk jövők életlehetőségét. Ám a természetes önzés alapján való terjeszkedésnek határt szab a glóbus, az életterünket meghatározó Föld. A maga bioszférájával, légkörével és vízkincsével nem tudja korlátlan mennyiségű ember korlátlan felhalmozási és élvezetkeresési igényét korlátlan időre kielégíteni. Vagy az egyedek létszáma korlátozandó hát, vagy az élvezetek, készletek halmozása, vagy meghatározott időn belül az önzéssel felépített élvezethajszolási folyamat elpusztítja az ember létalapját.

Az egocentrista jövőkép. Ma ott tartunk, hogy a pusztulás veszélye közelinek mondható, nemcsak történelmi, hanem már nemzedéki mértékkel is. Meg is születtek rá az anyagi, az önző ösztönember válaszai: Malthus-elmélet, születéskorlátozás, eutanázia, továbbá a szerzett és felhalmozott javak erőszakos, pusztító eszközökkel való védelmét, illetve azok erőszakos újraelosztását célzó társadalmi-politikai szerveződések, mozgalmak.

Az anyagi világban élő, abban boldogságát és élvezeteit kereső egyedek csoportja számára közvetlen céllá vált a biztonság-keresés a kapzsin és túlzón felhalmozott anyagi javak őrzésében. „A mammonnak szolgálnak” a Biblia nyelvén szólva, az anyagi javak tömegének. Minthogy az egyén (egyének meghatározott köre, nemzedéke) számára ez a törekvés egy emberöltőre terjedő cél – „après moi le déluge”! –, nem is foglalkoznak a jövővel ennél messzebb terjedő távra azok, akik elérték azt az állapotot, amely számukra fenntartandónak tűnik. Az őket érdeklő jövő az ő biológiai létük által behatárolt. Nem érdekli őket, mi lesz azon túl, hogy befejezték evilági életüket. Nem érdekli őket igazán saját vérszerinti utódaik sorsa sem. Nem érdekli őket az sem, hogy akár „még az éjjel számon kérhetik lelküket”, mert nem hisznek a személyes Számonkérő abszolút hatalmában. Mindannyiunk, az emberiség jövője, de akár a többi ma köröttük élő ember jövője valójában közömbös számukra. Mint ‘jelen’ is csak saját létük és biztonságuk tényezőjeként, mint annak támasza vagy veszélye, érdekes nekik ‘a többi’ ember. A tudósok már a múlt század második felében megállapították, hogy az ilyen társadalmi, vagy inkább társadalomellenes, önző szemlélet a bolygót is, a rajta élő embereket is a pusztulásba sodorja. Az önzésen alapuló fejlődés nem tartható fenn huzamosan.

A helyes jövőkép. Az emberiség számára elfogadható jövőkép csak az igazság alapján alakítható ki. Ugyanez érvényes azonban az egyének számára is, ha létük teljességére vannak tekintettel. Az igazság az ember-jelenség kétszer kettős arcának felismerésével kezdődik: annak látni az embert, ami valójában. Tehát egyénnek és ettől elválaszthatatlanul az emberiség tagjának, a többi emberrel lét-, cél-, illetőleg érdek-közösségben. Másrészt történelmi jelenségnek, aki a maga időbeni létével határozza meg természetfeletti jövőjét.

Folytatódik az igazság rajzolta kiindulási alap azzal, hogy a teremtés jó. A Föld, mint léttér, megfelelő használat mellett elegendő anyagi biztonságot nyújtana (nyújtott volna?) minden Isten akaratából megszületett, megszülető embernek. Isten tud számolni.

Igaz, a teremtésben kockázat rejlik, emberi módon kifejezve. Az Isten adta szabad akarat az értékválasztásban, értékmegragadásban vezethet, vezetett is oda, hogy az ember – egyén és közösség – esetenként értékellenes módon döntött. A természet törvényei szerint az ilyen döntés magában hordja, maga után vonja, még pedig szigorú oksági következetességgel, a lét hátrányos irányú jövőbeni alakulását, értékvesztését.

A szabad személy, érezve ezt a terhet, erkölcsi felelősséget, kockázatot, időnként háborog a Teremtő ellen. „Mivégre az egész teremtés – hiányzik az összhangzó értelem!” – kifogásolja Madách szavával az örök Tagadás. „Te nagy konyhádba helyezéd embered, s elnézed néki, mint kontárkodik. Kotyvaszt, s magát Istennek képzeli. De, hogyha elfecsérli s rontja majd a főztőt, akkor gyúlsz késő haragra, pedig mit vársz mást egy műkedvelőtől!” Valóban, nem megoldható emberi logikával a szabadság nagy ajándékának értéke, és az Isten által előre tudottan elfogadott vele járó önrontás lehetősége. Teremtni kényszerültél – véli a sátán. Bizonytalán téved. Isten létteljességében maga a teljes szabadság. Abszolút jó is: a teremtésében benne rejlő lehetőségek természetfeletti summája is jó kell legyen. A kérdésre választ e világon tudással nem, csak hit és remény által kapunk: addig cselekvésünkben a szeretet teljességére kell törekednünk.

Isten példát ad nekünk: a megváltás történelmi és egyszersmind időfeletti ténye révén az egyén számára megadja a természet feletti cél elérésének lehetőségét a botlásokon, a látszat szerinti sikertelenségeken keresztül, azok ellenére is. A megváltás történelmi látszat szerint: az emberi jogszolgáltatás csődje, a megváltó működésének meghíúsulása a Golgotán. Görögnek ostobaság, zsidónak botrány: mégis, nekünk az üdvösség! Ebben bízva, a társadalom lehetőségeit felhasználva érdemes törekednünk jó útra terelni a világ, abban az emberiség kátyúba jutott szekerekét. Erre, a tudomány világánál nézve is van lehetőségünk, ha egyre fogyó is. Hitünk világa szerint számolhatunk kegyelmi tényezőkkel is, ha őszintén, önzetlenül, jót akarva törekszünk felhasználni a nekünk adott életet. Ehhez azonban tovább kell haladnunk az igazság útján. Helyes képet kell alkotnunk a nagy ajándékról, az életről.

Az élet tisztelete. Ajándék az élet, mondtuk mindjárt kezdetben. Kaptuk, nem kértük. Mélységébe, minden kísérleti törekvés ellenére, nem tudott behatolni a tudás fájának tetszetős gyümölcsét ízelgető kutatás. Alázattal kell hát közeledni az élethez! Nem játék, nem komolytalan dolog. A jog nyelvén a társadalom helyesen úgy fogalmazza meg: minden élet tiszteletet érdemel, minden élőnek méltósága, benne rejlő méltósága van.³ Nem tudjuk emberi önkénnyel adni, nem szabad hát emberi önkénnyel lerántani magaslatáról. Az élet nem árucikk, nem halmozható, tárolható, az élet az Abszolút Élő nagy titka.

A rendezett emberi társadalom természetéhez, fenntartható, jól megfogalmazott rendjéhez tartozik az élet iránti tisztelet, az életnek, mint értéknek védelme. A magyar alkotmánybíráóság ezt a tételt hazánk jogrendjének alapjaként első abortusz-határozatában az állam abszolút életvédelmi kötelezettségében határozta meg.⁴ Életet anyagi javakért, szervezési könnyebbségekért, társadalmi érvényesülésért, más alsóbbrendű célért (tudományos eredmény, kísérlet, eljárás reményében, stb.) feláldozni tilos, jogellenes! A társadalom létének alapját képező erkölcsi értékekkel fordul szembe, aki ezt nem tartja be.

³ 46/1991 (XI. 8.) AB hat. ABH 1991 279. „Az ember jogi alaphelyzetéhez hozzá tartozik [...]: az élethez és az emberi méltósághoz való jog. Az emberi méltósághoz való jog azt jelenti, hogy [...] az ember [...] nem válhat eszközzé vagy tárggyá. A méltóság az emberi élettel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan [...]”

⁴ 58/1994 (XII. 14.) AB hat. ABH 1994. 337. /az államnak/ az emberi élet védelmét az adott társadalmi közegben tevékenyen elő kell mozdítania.

A társadalom, azon belül a hatalom, óvni tudja az életet, se adni, se időtlen biztosítani nem képes. Nem viheti hát az életet, annak lényegét szabályozása körébe, nem teheti piaci áruvá, nem kezelheti anyagi értékként, sőt szellemi értékek ellentétéleként sem. Az élet természetfeletti érték-jelleggel rendelkezik. Ezért illeti meg tisztelet. Jövőjét kockáztatja a társadalom, ha ezt a tiszteletet megtagadja, ha bármely alacsonyabb rendű érték fejében engedi, pártolja, vagy legalább is nem gátolja az élettel történő manipulációt!

Természetfeletti eredője van az egyes emberi személy méltóságának is: Isten-képiségből adódik, ered. Ahogy az Alkotmány mondja, vele születik. Nem elvonható tőle a társadalom érdekében sem, a maga erkölcsi vétke következtében sem. Emberi méltóságát a szabad akarátú ember csak maga akarátával, magatartásával vesztheti el. Életében azt is csak átmenetileg: halála pillanatáig nyitva áll számára a megváltásból eredően a megtérés kegyelme. Cicero úgy mondta: a római polgár ezt a minőségét csak életével vesztheti el: helyesen nézve ember-mivoltunkra áll ugyanez. Életünk megszüntethető, annak méltósága nem elvonható. Az azzal szembeni támadás természet-ellenes, természet elleni bűn, semmiféle jogi, gazdasági vagy hatalmi indokkal nem alátámasztható vagy menthető.

Valamilyen formában Isten képét hordozza az egész teremtet világ. „A természet örök könyvét forgatni ne szűnjél: benne az Istennek képe megírva vagyon!” szól a nagy költő. Egyre inkább rádöbbenünk, milyen nagy vétkeket követtünk el e hatalmas és művészi képmással szemben, megrontva annak összhangját, szépségét, végtelen sokszínűségét és csodálatos egységét. Kaptuk a gyönyörűség paradicsomát, hogy műveljük, őrizzük, élvezzük. Úrként, szabadon, belső felelősséggel. Mint a jó gazda, a jó kertész, a jó pásztor, a jó családapa. Mindezek a természetes erkölcsi tartalmat hordozó fogalmak mára kikerültek az ember belső lelkiismereti világából, átkerültek a jog méricskélő, mérlegelő, rideg szabályokon alapuló világába. Gazda, kertész, pásztor, kevesebb munkával nagyobb jövedelemre, a családapa gondjai társadalmasítására törekszik. Az Ember megfélekezett arról, mi végre is van a világon: hogy szolgáljon, nem, hogy kiszolgáltassa másokkal magát, kiszolgáltatottá tegye technikai módszereivel az egész teremtest felelőtlen bírvágyának, kísérletező ösztönének.

Jószérivel kihalt az emberiség nagyobb, de mindenesetre a hatalmasabb részéből az élet iránti tisztelet. Tudatos, szabad akarátú lényünk belső világából vastag könyvek bonyolult kifejezései közé száműztük. Ott még lapul, még igyekszik magát tartani. Amíg minősített többséggel el nem űzzük onnét is, mint felesleges akadályt. Közben iparkodunk nem gondolni arra, hogy életünkért – hogy legyen, és hogy teljes legyen – meghalt valaki, az Élet királya! Hogy nem jön, nem jöhet el az Ő országa, amiért könnyögnünk, egyre ijedtebben, ha magunk, szabadon, nem vagyunk készek a lét teljes és jó céljaiért életünket mi is feláldozni. Mert aki megőrzi az ő életét kényelemben, elveszti azt, és aki elveszti az életét az Életért, megnyeri azt. A közelebbi és távolabbi, az egyéni és a társadalmi, a természetes és a természet feletti jövőben egyaránt...

